

رویکرد قرآنی به تولید محتوا برای آموزش زبان انگلیسی: آب در کتاب الهی^۱

نرگس نوری زاده^۲

سوسن قهرمانی قاجار^۳

شهلا بختیاری^۴

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۷/۱۴

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۱۲/۱۵

چکیده

آموزش زبان انگلیسی، بستری مناسب و ظرفیتی نادیده گرفته شده در دست یابی به هدف های آموزش و پرورش است. محتوای آموزش زبان انگلیسی در ایران، برگرفته یا الگو گرفته از محتوای بازار جهانی است که بیشتر مبتنی بر تفکرات مادی گرایانه و لیبرالیستی است. به همین سبب، این محتوای آموزشی در ناسازگاری آشکار با هدف اصلی آموزش و پرورش اسلامی، یعنی رسیدن به حیات طیبه است. بر پایه متن های قرآنی، تفکر در مخلوقات به عنوان آیات

---

^۱ شناسه دیجیتال (DOI): 10.22051/jlr.2019.21721.1585

^۲ دانشجوی دکتری آموزش زبان انگلیسی، گروه زبان انگلیسی، دانشگاه الزهراء (نویسنده مسئول)؛

nourizadeh_n@yahoo.com

^۳ دکتری تخصصی آموزش زبان دوم، دانشیار گروه زبان انگلیسی، هیأت علمی دانشگاه الزهراء؛

s.ghahremani@alzahra.ac.ir

^۴ دکتری تخصصی، دانشیار گروه تاریخ، هیأت علمی دانشگاه الزهراء؛ sh.bakhtiari@alzahra.ac.ir

الهی، از قدم‌های اولیه در راستای دست‌یابی به حیات طیبه است. در این راستا، برای تولید محتوا، موضوع طبیعت و به ویژه عنصر آب، که یکی از منبع‌های اصلی تفکر، قابل فهم و در دسترس برای همه انسان‌ها است، انتخاب شد. سپس چگونگی پرداختن به این موضوع در آیات مربوط به آب در قرآن کریم و تفاسیر نور، نسیم حیات و تسنیم مورد بررسی قرار گرفت. یافته‌های پژوهش، در قالب رهنمودهایی برای تولید محتوا بر پایه تصاویرها و مفاهیمی که قرآن کریم در این آیات به انسان ارائه کرده، تنظیم شده‌اند. در این زمینه، قالب «بنگر، بیاندیش و زندگی کن» به عنوان طرح اصلی درس پیشنهاد شده‌است. بر پایه این قالب تصویری از طبیعت توصیف می‌شود، انسان دعوت به تفکر و عبرت گرفتن از آن می‌شود. سپس آموزه‌ها و مفاهیم آن با زندگی پیوند می‌خورد. در هر یک از تصاویر بر پایه سبک و سیاق زبان قرآن که شامل پرسشگری، مخاطب، استفاده از داستان و تمثیل، و واژه‌های هم‌نشین است، می‌توان مفاهیم اساسی مانند توحید و معاد را در محتوا ارائه کرد.

واژه‌های کلیدی: تولید محتوا، آموزش زبان انگلیسی، حیات طیبه، طبیعت،

آب

۱. مقدمه: زبان، احسن و اقیح ما خلق الله

تأثیر گذاری زبان بر افکار و رفتار انسان، قدرتی بالقوه است که می‌تواند برای رسیدن به هدف‌های گوناگونی مورد استفاده قرار بگیرد. ارتش واژه‌ها می‌توانند در خدمت قدرت‌های گوناگون قرار بگیرند و برای و یا در مقابل دیگری بجنگند و در جهت منافع آن‌ها قرار بگیرند (Mohammadi Doostdar, 2016). این جهت‌گیری‌ها می‌توانند زمینه نیکو شدن و یا ناپسند شدن زبان را فراهم آورند و واژه‌ها را در سپاه زبان‌یادگری یا الهی قرار دهند. غیر الهی شدن زبان مسئله‌ای است که امروزه در تولید محتوای آموزش زبان انگلیسی بیش از پیش پدیدار شده‌است.

با توجه به گرایش جهانی در یادگیری زبان انگلیسی به عنوان زبانی بین‌المللی، آموزش این زبان به ظرفیتی مطلوب برای تحقق اهداف فرهنگی، سیاسی و اقتصادی استعمارگران غربی و نفوذ و سلطه آن‌ها تبدیل شده‌است (Bahreini, 2013; Ghahremani & Poursaduqi, 2017). همین قابلیت زبان، سیاستمداران آمریکا را بر آن داشته تا در سطح وزارت خارجه و مقامات امنیتی به دنبال آموزش زبان انگلیسی، به عنوان «مهم‌ترین اسلحه زرادخانه‌ها» (Khoshmanesh, 2011) در کشورهای مختلف دنیا باشند. همچنین آن‌ها نیروهای نظامی خود را عقب کشیده و معلمان زبان

انگلیسی را به جنگی نرم بفرستند (Edge, 2003). مطالعه و بررسی اسناد دولتی آمریکا گویای این واقعیت است که آموزش زبان انگلیسی در کشورهای گوناگون، پیش برنده اهداف سیاست مداران آمریکایی برای اعمال قدرت نرم و نفوذ در دل ها و افکار مردم دنیا و قبولاندن رهبری آمریکا بر جهان است (Mohammadi Doostdar, 2016).

این نفوذ در ذهن ها، به وسیله واژه ها که سفیران افکار و اعتقادات نگارندان خود هستند، انجام می گیرد. واژه ها در شبکه های معنایی در کنار هم در ذهن آموزگاران و دانش آموزان قرار می گیرند و نظام فکری مورد نظر را به مرور و در کنار دیگر رسانه ها - ماهواره، فیلم های سینمایی، بازی های کامپیوتری، شبکه های اجتماعی - شکل می دهند. این شبکه های مفهومی، افقی محدود و بسته پیش روی آموزگاران و دانش آموزان می گشایند. فراگیرندگان را در سقف خاصی از واژگان متوقف می کنند، اجازه تفکر و رشد به آن ها نمی دهند و آن ها را در چارچوب اهداف سلطه نگه می دارند (Okhovat Haji Rajabali, & Chitchian., 2015).

بسیاری از پژوهشگران (برای نمونه Bahreini, 2013؛ Abdollahian & Hosseinifar, 2013؛ Taki, 2008) کتاب های موجود در بازار جهانی در پیوند با آموزش زبان انگلیسی را بررسی و مطالعه کرده اند. آن ها به این نتیجه رسیده اند که این کتاب ها با ارائه محتوا در قالب موضوع هایی مانند ارتباطات انسانی، نوع مصرف، نوع مراسم ها و مناسبت های اجتماعی، بازنمایی و دغدغه سازی تناسب اندام، نوع شغل و استفاده مکرر از بازیگران سینما و خوانندگان در محتوا (Gray, 2012)، سبک زندگی آمریکایی را به عنوان سبک زندگی برتر و نمادی از خوشی و پیروزی به تصویر کشیده اند. فرهنگی که از این طریق در مردم جوامع نهادینه می شود، آن ها را به مسائل مادی و بی اهمیت مشغول ساخته و روح حیات را از زبان آن ها می زداید. همچنین، مانند غل و زنجیر بر دست و پای زبان آن ها بسته می شود. همان گونه که اخوت و همکاران (Okhovat et al., 2015) بیان می کنند «...ورودی های ادراکی جامعه را مسدود ساخته و هر گونه واکنش نسبت به انداز و همچنین حرکت و قیام را در آن جامعه از بین می برد» (Okhovat et al., 2015, p. 142). در واقع، واژه ها و زبان که مواد اولیه دانش و معرفت را شکل می دهند، اگر آلوده به اندیشه های بیدادگرانه باشند، به دانش و معرفتی آلوده و ناپاک می انجامند (Ghahremani, 2016) و در نتیجه به فرهنگ و هویت مردم نفوذ پیدا می کنند.

بنابراین، در کشوری مانند ایران که به دنبال دستیابی به اهداف اسلامی در آموزش و پرورش است، محتوای مورد استفاده نیز باید بر همان اساس تولید شود. کتاب های مورد استفاده در آموزش و پرورش برای آموزش زبان انگلیسی که مخاطبان آن نوجوانان هستند، با رعایت

محدودیت‌های حجاب اسلامی در تصویرها، اشاره نکردن به فرهنگ غربی و گنجانیدن متن‌هایی در مورد اسلام سعی در ارائه محتوایی در چارچوب ارزش‌های اسلامی داشتند. نتیجه این اقدامات کتاب‌های سیاه و سفیدی بود. این کتاب‌ها، در کنار عوامل دیگری مانند محیط آموزشی، روش تدریس، ساعات تدریس و موارد مشابه نه تنها پاسخگوی نیاز دانش‌آموزان نبودند، بلکه جذابیتی هم برای آن‌ها نداشتند. پس از حدود سه دهه استفاده از این کتاب‌ها، کتاب‌های جدیدی با هدف تقویت هر چهار مهارت گفتاری، شنیداری، خواندن و نوشتن، و با تاکید بر آموزش ارتباط محور زبان انگلیسی نگارش شدند (Foroozandeh & Forouzani, 2015). در این کتاب‌ها از فرهنگ ایرانی، نام‌ها، شخصیت‌ها، و تصاویر ایرانی استفاده شده است. همچنین، در آغاز هر درس آیه‌ای از قرآن کریم و یا حدیثی از معصومین (ع) آورده شده است که نشانه‌ای از گفتمان اسلامی در کتاب‌های آموزش زبان انگلیسی باشد.

در همین مسیر کانون زبان ایران نیز، بر خلاف دیگر مؤسسه‌ها، از کتاب‌های موجود در بازار استفاده نکرده است. این مؤسسه، تلاش کرده است محتوایی بومی ارائه دهد و نیاز دانش‌آموزان و دانشجویان ایرانی را مبنای کار خود قرار دهد (Research & Planning Department, 2017). هر چند، کپی‌برداری از محتواهای موجود در بازار جهانی و الگو گرفتن از کتاب‌ها و روش‌های آن‌ها سبب شده است که تفاوت‌چندانی بین این کتاب‌ها و مشابه غربی آن‌ها از جنبه ارزشی و تربیتی مشاهده نشود.

نمونه دیگری از محتوا با دغدغه تطابق با ارزش‌های اسلامی مربوط به کشور اندونزی است. در این کشور، سیستم آموزشی توانش-محور^۱ به مدارس و آموزشگاه‌ها برای انتخاب محتوا آزادی عمل طبق چارچوبی معین داده است. همچنین مدرسه‌های اسلامی که جدا از مدارس معمولی عمل می‌کنند، می‌توانند محتوای مناسب با اهداف خود تولید کنند. برای آموزش زبان انگلیسی، گروه ای. ای. تی. آی. اس^۲، مجموعه منبع زندگی اسلامی^۳ را بر اساس نیاز سنجی دانش‌آموزان و معلمان این مدارس و با همکاری انگلیسی‌زبانان بومی و غیر بومی و همچنین کارشناسان مذهبی تولید کرده‌اند. این کتاب شامل متن‌ها و گفت‌وگوهایی با موضوع‌های گوناگون است که برخی به ویژه به آداب اسلامی مثل وضو گرفتن و یا اعیاد مسلمانان اشاره می‌کنند. برخی به طور غیر مستقیم ارزش‌های دینی مانند عیادت از بیمار را مطرح کرده‌اند (Rohmah, 2012).

¹ Competency-based

² ELTIS (English Language Training for Islamic Schools)

³ Islamic Life Resource Pack

۲. اهمیت و ضرورت این پژوهش

آموزش و پرورش در اسلام به دنبال حرکت در مسیر رسیدن به حیات طیبه است. موضوعی که در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (FRDE, 2011, p.10) نیز به آن اشاره شده است. این مهم بدون پرداختن به پرسش‌های اساسی زندگی که از کجا و برای چه آمده‌ایم و به کجا می‌رویم، امکان‌پذیر نیست (Jafari Tabrizi, 2011). محتواهای مورد استفاده در آموزش زبان انگلیسی با حذف مبدأ و معاد از تصویر زندگی و پرداختن به پائین‌ترین سطح حیات، که همان حیات زیستی است (Bagheri, 2013)، در ناسازگاری جدی با هدف آموزش و پرورش اسلامی که در پی پیشرفت انسان و رسیدن به کمال است، قرار دارند.

روشن است که تولید و یا انتخاب محتوا برای تدریس، به عنوان بخشی از برنامه آموزشی باید بر اساس اهداف کلی نظام آموزشی باشد. آموزش زبان انگلیسی نیز در این مورد استثنا نیست. اگر به دنبال نظام آموزشی اسلامی هستیم، باید در نظر داشته باشیم که همه اجزای آن باید اسلامی باشند. در واقع، نمی‌توان نظامی را که آموزش دینی و ارزشی را به صورت سرفصل‌هایی جداگانه از درس‌های دیگر ارائه می‌دهد اسلامی نامید. بلکه ارزش‌ها باید در ضمن محتوای آموزشی و به صورت تلفیقی گنجانده شوند. نظامی که ارزش و دانش را از هم جدا می‌کند و ارائه می‌دهد خود نشان دهنده تفکری سکولار است (Mousavi Nasab, Razaghi, & Khatibi, 2012). البته این مسئله به این معنا نیست که در درسی مانند آموزش زبان انگلیسی، آموزش فقه به عنوان محتوا انجام شود، بلکه طراحی درس و نگاه به زبان و سبک زندگی باید مطابق با مبانی اسلامی و اهداف یک نظام آموزشی اسلامی باشد.

به همین منظور در پژوهش حاضر، برای رسیدن به حیات طیبه، به عنوان هدف نهایی تعلیم و تربیت در اسلام (Moraveji, 2012)، تلاش شده است تا رهنمودهایی برای تولید محتوای آموزشی ارائه شود. این رهنمودها، بر اساس آیات و موضوعات قرآن کریم بوده که منبع اصلی حیات طیبه هستند. واژه‌های قرآن با قرار گرفتن در کنار هم، تصویری بسیار عمیق از مفاهیمی که برای زندگی دنیوی و اخروی انسان حیاتی است، به نمایش می‌گذارند. زبان قرآن به دنبال انسان‌سازی و ارائه الگوی سبک زندگی برای همه انسان‌ها است و می‌توان گفت که محتوای این کتاب به معنای واقعی کلمه، جهانی است (Javadi Amoli, 2014).

یکی از ابعاد حیات که در قرآن کریم بسیار مورد استفاده قرار گرفته است و مفاهیم عمیق و بسیاری در پیوند با آن به انسان یادآوری شده‌اند، طبیعت و پدیده‌های عالم هستی است. با توجه به اینکه آموزش زبان انگلیسی مخاطب همگانی دارد و بهتر است از موضوعات فراگیر و مورد توجه و تجربه همگان در تولید محتوا برای آن استفاده شود، طبیعت می‌تواند موضوعی بسیار مناسب

باشد. هلیدی (Holliday, 2018) بر این عقیده است که در آموزش زبان انگلیسی به دلیل ماهیت بین فرهنگی آن باید به دنبال رشته هایی بود که فرهنگ ها و تجربیات انسان ها را در کشورهای گوناگون دنیا به هم پیوند زند. طبیعت و پدیده های آن به سبب محسوس و عینی بودن و سر و کار داشتن همیشگی انسان با آن ها، تجربه ای مشترک است که مانند نخ تسبیح انسان ها را به هم پیوند می زند. از سویی، مشکلات طبیعی مانند سیل، زلزله، گرم شدن کره زمین، خشک سالی، گرد و غبار بیابان ها و بسیاری مسائل دیگر، آشنایی زبان آموزان با طبیعت و آگاه بودن از جنبه های شخصی، اجتماعی، سیاسی، و زیست محیطی این پدیده ها را به امری ضروری در آموزش عمومی تبدیل کرده است. بر همین اساس طبیعت و به طور ویژه عنصر آب، با توجه به خشکسالی های اخیر و پیش بینی ها در مورد جنگ بر سر آب اهمیت بسیاری دارد. این موضوع، در پژوهش حاضر به عنوان موضوعی مناسب برای تولید محتوا برای نوجوانان در سطوح ابتدایی آموزش زبان انگلیسی مورد توجه قرار گرفته است.

۳. پیشینه پژوهش

هر جزء هستی مانند واژه ای که از خود حقیقتی بروز می دهد، در ترکیب با واژه های دیگر کتاب آفرینش را می سازند و هر سطر این کتاب گواه نویسنده ای دانا و فرزانه است (Motahari, 2006). خواندن این کتاب می تواند انسان را به مسیر درست زندگی رهنمون سازد و با خالق متعال آشنا سازد. مطهری (همان) در کتاب «انسان و ایمان»، با اشاره به این که اسلام به دنبال منابع سودمند و شایسته برای تفکر است، سه منبع اصلی تفکر را طبیعت، تاریخ، و ضمیر انسان معرفی می کند که قرآن کریم از آن ها بهره گرفته است، (همان). آیه های بسیاری در قرآن کریم (بیش از ۷۵۰ آیه) به زمین، ماه، خورشید، ستارگان، آب، باران، دریاها، درختان، کوه ها و بسیاری دیگر از مخلوقات طبیعی اشاره کرده اند و انسان به تفکر در این امور فراخوانده شده است (Rostami, 2006). این آیه ها با اشاره به پدیده های طبیعی که برای همه قابل مشاهده بوده و عادی انگاشته شده است، انسان ها را به اندیشیدن و خردورزی فرا می خواند و آن ها را به توحید و پرستش پروردگار یکتا رهنمون می سازند. همان گونه که مطهری (Motahari, 2006) اشاره می کند «هر علمی از علوم طبیعت در عین اینکه از یک نظر طبیعت شناسی است، از دیدگاهی دیگر و با نظری عمیق تر خداشناسی است» (Motahari, 2006, p. 26).

پیوند نزدیک انسان و طبیعت در زندگی ماشینی و شهری امروزه بسیار محدود و کم رنگ شده است. از سوی دیگر دور شدن از معنویات، نگاه مردم به طبیعت را تحت تاثیر قرار داده است و رفتار انسان با طبیعت را بر پایه سودجویی و برآوردن نیازهای خود شکل داده است. بر همین اساس

نیاز به آموزش مردم در برخورد با طبیعت، مورد توجه پژوهشگران بسیاری قرار گرفته است و برنامه‌ریزان آموزشی را به گنجاندن آموزش‌های زیست‌محیطی در آموزش و پرورش گرایش داده‌است (Salehi et al., 2014).

به نظر می‌رسد که تفاوت مهمی میان گرایش محتوای موجود در مورد طبیعت با آنچه در قرآن کریم از طبیعت می‌بینیم، وجود دارد. کتاب‌های کانون زبان ایران در دوره بزرگسالان، که مربوط به سنین بالای ۱۴ سال است و بسیاری از مخاطبان آن نوجوانان دانش‌آموز و جوانان دانشجو هستند، درس‌ها در بخش‌هایی جداگانه به مهارت‌های گفتاری، شنیداری و خواندن، و در دو بخش به ساختار و واژه‌ها می‌پردازند که لزوماً از جنبه موضوعی به یکدیگر مربوط نیستند. در کتاب المنتری سه^۱، در متنی ۲۰۰ کلمه‌ای، در مورد موهبت چشم و شگفتی‌های آن سخن گفته شده‌است. ساختار چشم، پلک‌ها، ابروها و کارکرد آن‌ها در مواقع گوناگون و همچنین نکاتی در مورد این که چگونه باید از چشم‌های خود در مقابل آسیب‌ها مراقبت کنیم بیان شده‌است. آنچه به عنوان بخشیده این موهبت‌ها معرفی می‌شود «مادر پیر طبیعت»^۲ است، که ریشه در اساطیر یونان دارد و به الهه طبیعت که قدرت آفرینش و چیرگی پدیده‌های طبیعی داشته‌است، اشاره می‌کند. جلینسکی (Jelinski, 2005) بر این باور است که استفاده از چنین استعاره‌هایی سبب شکل‌گیری مفاهیم و ادراک‌های اشتباهی در مورد طبیعت می‌شوند. این موارد، در کنش انسان‌ها و واکنش آن‌ها به طبیعت موثر است و مخالف به کار بردن این اصطلاح‌های غیر واقعی در گزارش‌های علمی و متن‌های مطبوعاتی است.

در نمونه ای دیگر، درس نخست کتاب ویژن یک^۳، که برای پایه اول متوسطه دوم طراحی شده‌است، آیه ۳۰ سوره انبیا که به آفرینش همه موجودات زنده از آب اشاره می‌کند، استفاده شده‌است. این درس، مانند دیگر بخش‌های کتاب، بر اساس چهار مهارت زبان، دستور و تلفظ گروه‌بندی شده‌است. همچنین محتوای آن به موضوع حیوانات، باغ وحش، سفر به منطقه‌های گوناگون و پاسداری از محیط زیست پرداخته‌است. برای مهارت خواندن، در متنی ۱۵۶ با واژه، موضوع حیواناتی که در خطر نابودی هستند، از جمله چیتا در ایران، و نقش انسان در ایجاد و حل این مسئله مطرح شده‌است. این کتاب‌ها در مقایسه با کتاب‌های پیشین، روند ایرانی-اسلامی تری را پشت سر گذاشته‌است. هر چند، همچنان اهداف آموزش و پرورش اسلامی در این کتاب‌ها محوری و اساسی نیستند و بر خلاف پیوند آیه‌ها و حدیث‌ها با موضوع درس، محتوای درس مسیر

¹ Elementary 3

² Old Mother Nature

³ Vision1

دیگری را پشت سر نهاده است. این در حالی است که اشاره‌های زبان قرآن به طبیعت به توصیف و نام بردن نعمت‌ها بسنده نکرده است و در پی تبیین مفاهیمی عمیق مانند معاد، معرفی خالق متعال و نشان دادن راه درست زندگی به انسان‌ها هستند. بنابراین برای قرار گرفتن در مسیر حیات طیبه آیه‌های مربوط به آب که عنصری حیات بخش و منبع اصلی رزق و روزی انسان است، از دیدگاه زبان قرآن بررسی شد. بر این مبنا، پژوهشگران بر آن بوده اند تا برای رسیدن به رهنمودهایی برای تولید محتوای قرآنی در مورد طبیعت به این پرسش‌ها پاسخ دهند: نخست اینکه، با توجه به آیات قرآن کریم در مورد آب، چه مفاهیم و موضوعاتی می‌توانند در محتوای آموزش زبان انگلیسی گنجانده شوند؟ دوم آنکه، قرآن کریم چگونه و با چه روش‌هایی این مفاهیم و موضوعات را مطرح کرده است؟

۴. روش پژوهش

در این پژوهش کیفی، ابتدا با مراجعه به فرهنگ قرآن (Hashemi Rafsanjani, 2010)، که دایره المعارفی ۳۳ جلدی در مورد موضوعات و مفاهیم قرآن کریم است، آیه‌های مربوط به موضوع آب استخراج شدند. به این منظور، آیه‌های مدخل‌های «آب»، «باران»، «دریا»، «چشمه» و «نهر» مورد بررسی قرار گرفتند. بیش از ۷۰ آیه، پس از استخراج از قرآن کریم، با ترجمه و شرح وازگان از ابوالفضل بهرام پور (Bahrapour, 2012)، برای دسته بندی و تحلیل در فیش‌های اطلاعاتی ثبت شدند. در مرحله پسین پژوهش، این آیه‌ها در تفسیرهای نور (Gharaati, 2009)، نسیم حیات (Bahrapour, 2013) و تسنیم (Javadi Amoli, 2012) مورد بررسی قرار گرفتند. داده‌های استخراج شده با تحلیل محتوا مورد مطالعه و بررسی قرار گرفت.

با بررسی متن عربی و تفسیرهای مربوطه، آیه‌ها به چهار تصویر پر تکرار دسته‌بندی شدند. در هر گروه با کنار هم قرار دادن ترجمه پاره گفته‌ها و جمله‌های آیات، توصیفی از آن تصویر تهیه شد. پس از بررسی دقیق آیه‌ها و تفسیرها، با در نظر گرفتن واژه‌های کلیدی که در آیه‌های گوناگون برای هر مفهوم آورده شده بود، هدف‌ها و روش‌های قرآن کریم در استفاده از طبیعت مورد بررسی قرار گرفتند.

۵. یافته‌های پژوهش

معادل واژه آب در زبان عربی «ماء» است که در قرآن کریم در بیش از ۶۰ آیه در معناهای گوناگونی به کار رفته است که از آن جمله می‌توان به آب باران، چشمه و چاه، آب در آخرت و نطفه اشاره کرد. همچنین، آیه‌هایی که به وسیله ضمیرهایی که به آب اشاره داشتند و آیه‌های

مدخل‌های دیگر که به باران، رود، چشمه و دریا اشاره داشتند، مورد بررسی قرار گرفتند. از این میان، به منظور ارائه طرحی برای تولید محتوا، آیه‌هایی که به آب به عنوان عنصری حیات‌بخش و منشأ روزی انسان، اشاره داشتند انتخاب شدند و در تفسیرها بررسی شدند. آن چه در این پژوهش به آن دست یافته‌ایم را می‌توان در سه بخش تصویرها، مفاهیم و روش‌ها ارائه کرد. هر چند این سه مقوله، کاملاً به هم پیوسته‌اند و جدا ناشدنی هستند و باید در یک تصویر کلی به آن‌ها نگاه کرد تا به ظرافت زبان قرآن در پرداختن به مسائل پی برد. سپس با توجه به آن چه یافته‌ایم، رهنمودها و پیشنهادهایی در قالب طرح درس برای آموزش زبان انگلیسی ارائه می‌شود.

۵.۱. تصاویر

قرآن کریم برای معرفی و تبیین یک مفهوم، به مصداق‌ها و نمونه‌های آن می‌پردازد. این کتاب آسمانی، پس از بیان نمونه‌ها که زمینه را برای فهم فراهم می‌کنند، به ارائه مفاهیم می‌پردازد. در برخی موارد، ابتدا مفهوم بیان می‌شود و در ادامه به نمونه‌ها و مصداق‌های گویای آن پرداخته می‌شود. در واقع، گاهی حرکت از جزء به کل و گاهی از کل به جزء است. جوادی آملی (Javadi Amoli, 2017) در تفسیر تسنیم از آن با نام حرکت از کثرت به وحدت و برعکس از وحدت به کثرت نام برده‌است. پدیده‌های طبیعی نیز نمونه‌ها و مصداق‌هایی هستند که خداوند متعال برای ساده کردن مفاهیم از آن‌ها استفاده کرده‌است.

در این پژوهش، مصداق‌های قرآن از طبیعت در قالب چهار تصویر کلی دسته‌بندی شده‌اند که هر کدام زمینه مناسبی برای آموزش‌های زبانی و تربیتی فراهم می‌کنند. نخستین تصویر با نام «آب حیات بخش» بر اساس آیه‌های موجود در سوره‌های بقره (آیه ۱۶۴)، روم (آیه ۲۴)، روم (آیه‌های ۴۸ تا ۵۰)، فصلت (آیه ۳۹)، حج (آیه ۶۳)، فاطر (آیه ۹)، عنکبوت (آیه ۶۳)، زخرف (آیه ۱۱)، نحل (آیه ۶۳)، جاثیه (آیه ۵)، شوری (آیه‌های ۲۸ تا ۲۹)، یس (آیه ۳۳)، فرقان (آیه‌های ۴۸ تا ۴۹)، اعراف (آیه ۵۷)، ق (آیه‌های ۹ تا ۱۱) است. این آیه‌ها اشاره به فرستادن آبی از آسمان و زنده کردن زمین بعد از مرگ آن دارند. برای نمونه می‌توان به آیه ۹ سوره فاطر اشاره کرد؛ «وَاللَّهُ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا فَمُسْقِنًا إِلَىٰ بَلَدٍ مَّيْتٍ فَأَحْيَيْنَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا كَذَلِكَ نُثَوِّرُكَ وَأَنْتَ خَدَايْتُكَ» که بادها را روانه کرد که ابری را برمی‌انگیزند، و (ما) آن را به سوی سرزمین مرده رانديم، و آن زمین را پس از مرگش بدان زنده کردیم. برخاستن (از قبرها) نیز چنین است.» در تصویری دیگر، «خلقتی از آب»، آیه‌هایی قرار گرفته‌اند که به آفرینش همه موجودات از آب اشاره می‌کنند. در واقع، به این حقیقت اشاره می‌شود که خداوند از منشاء یکسان و مشابه، انواع گوناگونی از حیوانات و گیاهان و فرآورده‌هایی از رنگ‌ها و مزه‌های گوناگون آفریده‌است

(Bahrapour, 2013) و شامل سوره‌های رعد (آیه‌های ۳ و ۴)، فاطر (آیه‌های ۲۷ و ۲۸)، هود (آیه ۷)، انعام (آیه ۹۹)، نور (آیه ۴۵)، لقمان (آیه ۱۰)، انبیا (آیه ۳۰) می‌شود. برای نمونه آیه ۲۷ سوره فاطر می‌فرماید «لَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهَا... آیا ندیدی که خداوند از آسمان آبی فرستاد و بدان فرآورده‌های رنگارنگ پدید آوردیم؟...».

«رزقی از آسمان» تصویر سوم است که پس از اشاره به شکل‌گیری باران از ابرهای انبوه در آیه ۴۳ سوره نور، به آب به عنوان منشأ روزی برای انسان می‌پردازد و شامل دو تصویر است، «آن‌چه می‌خوریم» در آیه‌های سوره‌های بقره (آیه ۲۲)، یس (آیه‌های ۳۳ تا ۳۵)، نوح (آیه‌های ۱۰ تا ۱۳)، ق (آیه‌های ۹ تا ۱۱)، غافر (آیه ۱۳)، نبا (آیه‌های ۱۴ تا ۱۶)، طه (آیه‌های ۵۳ و ۵۴)، ذاریات (آیه ۲۲)، عبس (آیه‌های ۲۴ تا ۲۷)، نازعات (آیه‌های ۳۱ تا ۳۳)، سجده (آیه ۲۷)، شعرا (آیه ۱۳۴)، مومنون (آیه‌های ۱۹ و ۲۰)، ابراهیم (آیه ۳۲)، یونس (آیه ۳۱)، اعراف (آیه ۵۷)، نمل (آیه ۶۰)، مانند «وَأَيُّ لَهِمُ الْأَرْضِ الْمَيْتَةِ أَحْيَيْنَاهَا وَأَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا فَمِنْهُ يَأْكُلُونَ: و زمین مرده برایشان نشانه‌ای است که آن را زنده کردیم و دانه از آن برآوردیم که از آن می‌خورند» (سوره یس، آیه ۳۳) و «آبی که می‌نوشیم» در آیه‌های مرسلات (آیه ۲۷)، نحل (آیه ۱۰)، واقعه (آیه‌های ۶۸ تا ۷۰)، فرقان (آیه‌های ۴۸ و ۴۹)، مومنون (آیه ۱۸)، حجر (آیه ۲۲)، ملک (آیه ۳۰)، برای نمونه «وَأَرْسَلْنَا الرِّيَّاحَ لَوَاقِحَ فَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَسْقَيْنَاكُمُوهُ وَمَا أَنْتُمْ لَهُ بِخَازِنِينَ: و بادها را بارور کننده فرستادیم و از آسمان آبی نازل کردم و شما را بدان سیراب نمودیم، در حالی که شما ذخیره‌کننده آن نبودید.» (سوره حجر، آیه ۲۲). خداوند متعال در آیه‌های بسیاری فرموده‌است که طبیعت و آن‌چه آفریده شده‌است، مسخر انسان است تا از آن بهره‌گیرد و آن‌چه مورد نیاز خود و دام‌هایش است فراهم آورد.

در تصویر چهارم، «زندگی کوتاه»، که در آیاتی از پنج سوره، حدید (آیه ۲۰)، یونس (آیه ۲۴)، حج (آیه ۵)، شعرا (آیه‌های ۱۴۵ تا ۱۵۱)، کهف (آیه ۴۵)، زمر (آیه ۲۱)، کهف (آیه‌های ۳۲ تا ۳۴)، به آن اشاره شده‌است. با کنار هم گذاشتن صحنه‌های آفریده‌شده توسط آب، از بارانی که زمین مرده را زنده می‌کند و زمین سبز و پر نعمت می‌شود تا آن‌جا که دوباره همه چیز در مدتی کوتاه خشک و مرده می‌شود، به زوال‌پذیری دنیا و نعمت‌های آن می‌پردازد. در آیه ۴۵ سوره کهف می‌فرماید: «وَأَصْرِبُ لَهُمْ مَثَلِ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَا أَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ فَأَخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ فَأَصْبَحَ هَشِيمًا تَذْرُوهُ الرِّيَّاحُ وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ مُقْتَدِرًا: و برایشان زندگی دنیا را مثل بزن که مانند آبی است که آن را از آسمان فرستادیم، پس گاه زمین با آن در آمیخت (و سبز شد) و آن گاه خشکید که بادها آن را به هر سو می‌پراکنند، و خدا بر هر چیزی قادر است.».

۵.۲. مفاهیم

در این تصاویر، مفاهیمی عمیق که فلاسفه و متفکران را به خود مشغول داشته‌اند، با واژه‌های طبیعت برای همگان مطرح شده‌اند. در همه آیه‌هایی که به طبیعت اشاره می‌کنند، مفهوم توحید وجود دارد و خداوند خالق، فاعل و اداره‌کننده همه امور طبیعت معرفی شده‌است و انسان دعوت به شکرگزاری و یکتاپرستی شده‌است. زبان قرآن، در کنار یادآوری مسائل خداشناسی به انسان، او را به عمل صالح رهنمون می‌سازد و فقط به بیان مسائل اعتقادی بسنده نمی‌کند. در کنار مفهوم توحید، در برخی موارد در یک آیه و یا در آیه‌های کنار هم، زندگی پس از مرگ و معاد به تصویر کشیده شده‌است، که برای انسان مسئولیت‌آور است و انسان را به تفکر و عمل ترغیب می‌کند (Javadi Amoli, 2017). انسان‌ها هنگامی که در نعمت زندگی می‌کنند، بر این تصور هستند که این وضعیت را پایانی نیست و از عاقبت اندیشی دور می‌شوند؛ بر همین اساس یاد مرگ و زوال‌پذیری نعمت‌های دنیا و کنار هم قرار دادن تصویرهای نعمت و نعمت به انسان‌هایی که اهل فکر و اندیشه هستند، تلنگری برای تنظیم خواستن‌ها و دوست داشتن‌هایشان می‌زنند (Gharaati, 2009b, Bahrapour, 2013). برای نمونه، در آیه ۵۷ سوره اعراف، پیوسته اشاره می‌شود که اوست که باها را می‌فرستد، باران نازل می‌کند، ثمراتی از زمین بیرون می‌آورد و هم اوست که مردگان را زنده می‌کند.

توحید و معاد به عنوان پایه و اساس تمام مفاهیم اعتقادی و اخلاقی به همه ابعاد زندگی مربوط می‌شوند. همچنین توحید و معاد تفاوت بین سبک زندگی سکولار، که در دیدگاه قرآنی جز مردگی نیست و سبک زندگی اسلامی که همان حیات طیبه است (Khatibi & Sajedi, 2013)، را نشان می‌دهند. آموزش این مفاهیم به زبان آموزان نوجوانی که در سرشت خود خداجو و حقیقت‌طلب هستند، باید در همه اجزای تعلیم و تربیت وجود داشته باشد و هر زبانی که به آن‌ها آموزش داده می‌شود مسیری توحیدی پیش روی آن‌ها قرار دهد.

۵.۳. روش‌ها

قرآن کریم، برای انتقال این مفاهیم از طریق تصاویری در طبیعت از روش‌های گوناگونی استفاده کرده‌است که می‌توانند در تولید محتوای آموزشی مورد توجه قرار گیرند. یکی از ابزارهای ادبی زبان قرآن تشبیه و تمثیل است که برای انتقال مفاهیم به انسان‌ها از آن چه در دنیای اطرافشان می‌بینند و برایشان ملموس است استفاده می‌کند. تشبیه و تمثیل، مفاهیم را با مثالی ساده می‌کند، چرا که قرآن فقط برای عالمان و متفکران نوشته نشده‌است و همه انسان‌ها نیز باید از آن بهره ببرند. در مجموعه آیه‌هایی که در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفت، برای نمونه، تشبیه می‌توان به آیه

۲۰ سوره حدید اشاره کرد که زندگی دنیا را به باران تشبیه می کند «كَمَثَلِ غَيْثٍ أَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهُ: (مانند آن‌ها) مثل بارانی است که گیاهان آن کشاورزان را به شگفت آورد» که ابتدا سرسبزی به ارمغان می آورد و سپس زرد شده و به گیاهی خشک تبدیل می شود.

یکی دیگر از روش های زبان قرآن برای تربیت انسان استفاده از داستان است؛ تفاوت داستان های قرآن با دیگر منابع این است که فقط به مسائلی پرداخته می شود که ارزش هدایتی دارند. همچنین، به جزئیاتی مانند اینکه داستان کی و کجا رخ داده و اسم اشخاص چه بود اشاره ای نمی شود (Javadi Amoli, 2016). برای نمونه، می توان به داستانی که در آیه های ۳۳ تا ۴۳ سوره کهف نقل شده است، اشاره کرد. این داستان، به گفت و گو و سرنوشت مردی می پردازد که به یکی از آن ها دو باغ انگور و درختان خرما داده شده بود که از میان آن ها نهری می گذشت. ناسپاسی و غرور آن مرد در برابر پروردگار سبب نابودی باغ او و تبدیل نعمتش به نعمت می شود. در این داستان که می تواند محتوای مناسبی برای تصویر چهارم، «زندگی کوتاه»، باشد، مفاهیم توحید و معاد و وظیفه انسان در برابر نعمت هایی که خداوند بخشیده است در کنار هم قرار گرفته اند. همچنین، توصیه هایی اخلاقی برای صاحبان نعمت در برخورد با فرودستان و پندهایی برای مردم در دیدن نعمت های متنعمان در بردارد.

هنگامی که انسان آیات قرآن را تلاوت می کند و داستان ها و تمثیل هایش را می خواند، به حال خود رها نمی شود؛ بلکه با پرسشگری و مخاطب در صحنه ها و حرکت های آیات درگیر می شود و مشارکت داده می شود. خداوند متعال در قرآن برای ایجاد حس نزدیکی و مسئولیت پذیری در انسان او را مورد خطاب قرار می دهد (Javadi Amoli, 2012) و برای نمونه در سوره شعرا از او پرسیده می شود تا غفلت را از روح او بزدايد و فطرت خداجویش را بیدار کند (Gharaati, 2009b): «أَتَتْرَكُونَ فِي مَا هَاهُنَا آمِنِينَ ﴿١٤٦﴾ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٤٧﴾: آیا شما را در این نعمت هایی که این جا است آسوده رها می کنند؟ در این باغ ها و چشمه ساران؟»

در همه مواردی که به عنوان سبک زبان قرآن در تربیت انسان اشاره شد، واژه ها نقش اساسی دارند. واژه ها در کنار هم مجموعه ای منسجم را تشکیل می دهند که نظام فکری قرآنی را شکل می دهند. در آیه های مورد بررسی پژوهش حاضر می توان دید که واژه های قرآن کریم همنشین های متفاوتی نسبت به متن ها و موقعیت های دیگر دارند. برای نمونه، آب باران در کنار فعل زنده کردن و زمین با صفت مرده آمده است: «وَيُنزِلُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَيُحْيِي بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا: و از آسمان باران می فرستد و زمین را بعد از مرگش بدان زنده می کند» (سوره روم، آیه ۲۴). در آیه های دیگر، باد، بشارت دهنده و باران، رحمت الهی معرفی شده است که برای انسان ها پس از

نومیدیشان فرستاده می شود: «وَهُوَ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ: و اوست آن کس که بادها را پیش از باران رحمتش بشارت دهنده فرستاد» (سوره فرقان، آیه ۴۸). این همنشینی ها، ذهن انسان را به مفهومی که این تصاویر انتقال می دهند، نزدیک می کند. این واژه ها، در صورت فراهم بودن بستر هدایت و پذیرش حقیقت، با تکرار و یادآوری در قاموس واژه های شخص قرار می گیرند و جزئی از کلام، افکار و رفتار او می شوند.

زبان قرآن ویژگی دیگری دارد که اهمیت بسیاری در تبیین مسئله توحید در محتوای آموزشی دارد. متن های علمی بر پایه دیدگاه پوزیتیویستی به طبیعت نگارش شده و از افعال مجهول استفاده کرده و یا طبیعت را بخشاینده موهبت ها دانسته اند. این در حالی است که زبان قرآن در سخن از طبیعت، پدیده ها را به فاعل نزدیک که همان علل طبیعی هستند، نسبت می دهد. سپس کل مجموعه را تحت اراده و قدرت خداوند معرفی می کند و در برخی موارد کنش مستقیماً به خداوند متعال نسبت داده می شود (Javadi Amoli, 2012). به این منظور، در برخی آیات از پاره گفته هایی همچون «الله الذی...»، «الم تر ان الله...»، «هو الذی...» و همچنین افعال غایب و متکلمی مانند «انزل»، «یرسل»، «انزلنا»، «احینا» و «انبتنا» برای نسبت دادن پدیده های طبیعی به خداوند متعال استفاده شده است (Gharaati, 2009a).

۵.۴. درسی از طبیعت: تذکره و متاعا للموقوین

برای قرار دادن آموزش زبان انگلیسی در مسیر رسیدن به حیات طیبه باید در انتخاب موضوعات، واژه ها و اسلوب زبانی دقت ویژه داشت. همان گونه که اشاره شد، زبان قرآن مفاهیم را در کنار مصادیق، و ایمان را در کنار عمل ارائه می دهد. زبان قرآن، با انتخاب دقیق واژه ها، آهنگ فطرت را در گوش انسان می نوازد و با فراخواندن او به دیدن و فکر کردن تلاش می کند که او را از خواب نادانی بیدار کند. این کتاب زندگی، والاترین الگو برای سبک زندگی همه انسان ها است و می تواند انسان را متفکر و معتقد تربیت کند. تولید محتوای آموزشی با الگو برداری از زبان قرآن در موضوع طبیعت با اصول تولید محتوا و نظریه های آموزشی امکان پذیر نیست. پیچیدگی های زبان و آمیخته بودن آن با افکار و اعمال انسان و خلیقات و روحيات او، در زندگی زبان آموزان در کلاس درس چارچوب ها و نظریه ها را زیر سوال می برد. این موارد، تاملینسون (Tomlinson, 2013) را در دوران تدریس در جوانی بر آن می دارد که به همراه دانش آموزان خود کتاب ها را از پنجره بیرون اندازد و در کنار آن ها و با همکاری خودشان از محتوایی منطبق بر روحيات زبان آموزان استفاده کند. پس از سال ها پژوهش در مورد تولید محتوا و نظریه پردازی در این زمینه، تاملینسون کتاب های موجود در بازار جهانی را برای مرتبط نبودن با زندگی متعلمین و سطحی

بودن نقد می‌کند. وی بر این باور است که به جای ساختارها و واژه‌های طبقه‌بندی شده باید از ایده‌ها برای تولید محتوا شروع کرد.

بنابراین در این پژوهش، مبنای کار را زبان قرآن قرار دادیم و برای مفاهیم، محتوا و روش‌ها از آیه‌ها و تفسیرهای آن‌ها الگو گرفتیم. بر این اساس طرح اولیه‌ای با نام «بنگر، بیان‌دیش و زندگی کن» برای محتوای آموزش زبان انگلیسی پیشنهاد می‌شود. بر پایه این طرح، تصویری از طبیعت در قرآن ارائه می‌شود و زبان‌آموزان در آن موضوع به تفکر می‌پردازند تا با مفاهیم قرآنی آشنا شوند و در نهایت در عمل و زندگی خود به کار بندند. در واقع، این همان حرکت از مصادیق به مفاهیم و سپس از مفاهیم به مصادیق است. ابتدا مصادیقی از طبیعت به زبان‌آموزان ارائه می‌شوند که اشاره به مفاهیم عمیق قرآنی دارند. سپس آن‌ها با تفکر، نوشتن و یا گفت‌وگو در مسیر درک آن مفاهیم و رسیدن به مصادیق‌های عملی در زندگی گام بر می‌دارند. ایجاد پیوند میان مفاهیم و مصادیق‌ها از اهمیت بالایی در فهم دقیق آیات و مفاهیم قرآن و همچنین یافتن راه درست زندگی برخوردار است. اخوت (Okhovat, 2014, p.80) «سر تولید علم قرآنی» را در همین ارتباط بین مفاهیم و مصادیق می‌داند.

بر اساس آنچه از سبک آیه‌ها دریافتیم و پیش‌تر نیز به آن اشاره شد، محتوای درس باید به صورت توصیفی از طبیعت باشد. این محتوا می‌تواند در قالب‌های گوناگونی مانند داستان، گفتگو و یا توصیف علمی، خطاب به خواننده و یا از زبان سوم شخص باشد، ارائه شود. پس از نمایش تصویر، زبان‌آموزان باید در آن اندیشه کنند و از خود تصویر فراتر رفته و به آن به عنوان نشانه‌ای الهی بنگرند و به ناگفته‌ها پی ببرند (Bahrapour, 2013). فراخواندن به اندیشیدن در محتوا به روش‌های گوناگونی می‌تواند انجام شود. با توجه به زبان قرآن می‌توان از پرسش‌هایی که خطاب به خواننده ارائه می‌شوند، استفاده کرد. همچنین می‌توان خواننده را در مسیر عبور از محسوسات به معقولات و رسیدن به مفاهیم کلی و همیشگی از نمونه‌ها رهنمون ساخت (Javadi Amoli, 2016). طرح پرسش می‌تواند در قالب یک تمرین نوشتاری یا گفتاری، با توجه به سطح و سن زبان‌آموزان، مفاهیم قرآن را به زندگی پیوند بزند. همچنین می‌تواند زبان‌آموزان را در جستجوی جایگاه طبیعت و آموزه‌های قرآن در زندگی قرار دهد.

برای روشن‌تر شدن بحث، نمونه‌ای کوتاه از محتوای یک درس برای تصویر نخست، «باران زندگی بخش»، ارائه و بررسی می‌شود. برای تولید این محتوا، آیه‌های مربوط به آن تصویر و تفسیرهای آن‌ها مورد بررسی قرار گرفتند. در این آیه‌ها، یک گزاره مشترک و کلیدی مبنی بر اینکه «خداوند از آسمان آبی فرستاد تا زمین مرده را با آن زنده کند» تکرار شده است. جزئیات

دیگر آیه‌ها نیز در کنار این گزاره قرار گرفتند تا توصیف تصویر کامل شود. در همین راستا، با مقایسه سه ترجمه انگلیسی قرآن کریم، شاکر، سرور و یوسف علی (ParsQuran, 2018)، این تصویر در قالب متنی ۱۱۸ واژه‌ای، برای راهنمایی برای تدوین متن درس، به زبان انگلیسی نگاشته شده‌است.

The land is still and barren and there are people who have no hope. Then, Allah sends the winds to carry heavy clouds and give the good news of Allah's mercy to the hopeless people. He leads the winds to dead lands to send down water from the sky on the dry and dead earth to bring it back to life. Then the earth rises and gets prepared to be clothed in green. These are signs for people who listen, remember, and understand. Allah, the One who gives life to dead lands, will likewise raise the dead and bring them back to life. He has power over everything and He is the One who is aware of everything.

هدف این تصویر، آشنایی ذهن زبان‌آموزان با مفاهیم توحید و معاد با نمونه‌هایی عینی و قابل فهم است. در این آیات پروردگاری و آفرینندگی خداوند در فرستادن بادهای، ابرها و باران به سوی سرزمین‌های مرده مطرح شده‌است. به دنبال آن انسان توصیه به شکرگزاری و سپاس از خداوند متعال در مقابل این نعمت‌ها شده‌است. همچنین با اشاره به نمونه‌های مرگ و زندگی در طبیعت مانند زنده شدن زمین توسط باران ذهن‌ها به سمت معاد و زنده شدن مردگان در قیامت کشانده می‌شوند. بر همین اساس، محتوای درس نیز به دنبال معرفی این مفاهیم با توجه به آیه‌های قرآن کریم است. محتوای ارائه شده، که توسط نگارندگان به عنوان نمونه تهیه شده‌است، برای نوجوانان در سطح‌های ابتدایی در نظر گرفته شده‌است. به همین سبب از جمله‌های پیچیده استفاده نشده‌است و فعل‌ها در زمان‌های حال ساده، استمراری و گذشته ساده به کار رفته‌اند. برای ایجاد ارتباط زبان‌آموزان با متن، توصیفی ساده، در ۲۵۷ واژه در پنج بخش، از زبان یک کودک سیستانی در روستای قلعه نو، از وضعیت زندگی اش ارائه شده‌است. قلعه نو دارای معماری سنتی است. این روستا، از جنبه چگونگی چیش خانه‌ها، به گونه‌ای که پشت بام یک خانه حیاط دیگری است، به روستای ماسوله در شمال ایران شباهت دارد. برخی آن را «ماسوله سیستان» نیز نامیده‌اند. آب‌وهوای گرم و خشک و علاوه بر آن خشک‌سالی چند سال اخیر زندگی مردم را تحت تأثیر قرار داده‌است و سبب مهاجرت برخی از آن‌ها به شهرها شده‌است. با توجه به این ویژگی‌ها، توصیف این کودک از روستا و خانواده خود و همین‌طور مقایسه آن با روستای سرسبز ماسوله ظرفیتی مناسب برای بیان مفاهیم آیات مربوط به این تصویر است.

1. My name is Hamoon. I was born in Ghale No, a village in the north of Sistan. The weather is often hot and dry here. Our village is very beautiful with old houses. Some people call it Masouleh of Sistan!

Let's do a research

Can you find Ghale No and Masouleh on the map?

Are these two villages similar?

How are they different?

در این بخش، با انجام پژوهشی در مورد قلعه نو و ماسوله، زبان آموزان با آب و هوای گوناگون و تفاوت زندگی در آن‌ها آشنایی کوتاهی پیدا می‌کنند. معلم می‌تواند در این بخش از آن‌ها بخواهد که با تهیه تصاویری از شهر خودشان و نوشتن متنی مشابه، از سرزمین زادگاه خود و جایگاه آن روی نقشه با دیگر زبان آموزان گفت‌وگو کنند. این بخش که به عنوان مقدمه، با مقایسه سرسبزی ماسوله و خشکی قلعه نو ذهن‌ها را برای مطالب بعدی آماده می‌کند، به زندگی واقعی زبان آموزان مربوط می‌شود و توجه آن‌ها را به محیط اطرافشان می‌کشاند.

2. My dad is a farmer. We have a purple grapes garden, but it is getting smaller and smaller because we have only a little water. My dad is always sad. He says we should leave here soon. He has no hope. The land is dead and dry. There is no water and there is no life.

Look around. Try to find signs and examples of death and life.

What has life? Flowers,... What has no life? Dry leaves,...

خشک‌سالی و کم‌آبی و تاثیر آن بر زندگی مردم در این بخش با احساس ناامیدی و یأس همراه شده است و زمینه را برای دعا و درخواست باران فراهم می‌کند. همچنین، واژه‌های این بخش، ارتباطی بین مفاهیم مرگ و زندگی و طبیعت اطراف ایجاد می‌کند. زبان آموزان، تجربه‌ای جدید از هم‌نشینی این دو مفهوم با تجربیاتشان از زندگی واقعی خواهند داشت. پیشنهاد می‌شود که معلم این بخش را به صورت کار گروهی در کلاس انجام دهد و تبادل نظر و تجربه در پیوند با نمونه‌های مرگ و زندگی را میان زبان آموزان هدایت کند و با آن‌ها همراه شود. نکته قابل توجه در این بخش این است که آن‌ها نمونه‌های مرگ و زندگی را در طبیعت ببینند و این واژه‌ها را با تجربیاتشان هم‌نشین کنند.

3. My Grandma helped us pick the grapes. She died two years ago. She said we should ask **God** for what we need because **He** has power to do anything and is also kind. She always talked to **Him** early in the morning and asked **Him** for life to return to the land, the animals, and the people.

WHO do you ask for WHAT? WHY?! Dad, Mom, Teacher, God

در ادامه، در بخش ۳، به شخصیت مادر بزرگ، که در زنده نیست، اشاره شده است. این شخصیت از دو جنبه در متن اهمیت می‌یابد؛ از سویی ارتباط عاطفی با مادر بزرگ، که در بیشتر خانواده‌ها وجود دارد می‌تواند زمینه لازم برای پذیرش و انتقال ارزش‌هایی مانند دعا و مناجات با پروردگار را فراهم کند. از سوی دیگر همنشینی واژه‌هایی مانند زمین خشک و مردگی، باران و زندگی بخشی در کنار مسئله مرگ مادر بزرگ، ذهن را از نمونه‌های کوچک مرگ و زندگی در طبیعت به سمت اندیشیدن در مورد معاد و زنده شدن مردگان می‌برد. برای طرح پرسش این بخش که از چه کسی چه چیزی درخواست می‌کنید و چرا؟ معلم می‌تواند از زبان آموزان بخواهد تا درخواست‌هایشان از هر یک از افراد مهم زندگی مانند پدر و مادر را در نموداری خورشیدی بنویسند. همچنین در مورد آن در کلاس درس با یکدیگر گفت‌وگو کنند و موضوع را به درخواست‌هایشان از پروردگار عالم گسترش دهند.

4. I can hear the wind out there! Winds are signs of good news. **God** sends them to carry heavy clouds, full of water, to dead lands. **He** knows people are sad and is kind to us. **He** sends pure water down on the soil and gives it life. Then the land comes alive and hope returns to hearts.

Let's think

What words/deeds are like rain and can bring life?

در بخش ۴، توصیف کوتاهی از بارش باران آمده است که نسبت دادن این پدیده‌های طبیعی به خداوند متعال در کلام می‌تواند زبان آموزان را متوجه منشأ اصلی پدیده‌های طبیعی سازد. از سوی دیگر، در دورانی که رسانه‌ها به دنبال تزریق ناامیدی در زمینه‌های گوناگون به مردم کشور ایران هستند، امید می‌تواند در بافتی جدید و با منشأی متفاوت نمایان شود. واژه‌هایی مانند دریچه‌هایی نماهای جدیدی را به روی ذهن باز می‌کنند. بر همین اساس، هدف پرسش در این بخش ایجاد پیوند میان مفاهیم مرگ و زندگی و اعمال و گفتار انسان است. این ارتباط زبان آموزان را نسبت به خودشان و اطرافیانشان حساس‌تر و دقیق‌تر می‌کند. برای این هدف، پیشنهاد این است که معلم استفاده از واژه‌های مربوط به مرگ و زندگی را در پاسخ و بحث در مورد این پرسش و نیز دیگر بخش‌ها تأکید و تشویق کند.

5. It is raining and everyone is soaking wet! Dad is smiling and thanking God for the beautiful rain. **He** gave life to our village again. Ghale No can wear its green clothes now! I miss grandma. Will I ever see her again one day?

Remember 'who do you ask for what'?

How do you thank for what you get?

در پایان، بخش پنجم به دنبال به تصویر کشیدن زندگی و شادی پس از بارش باران است. سپس به شکرگزاری و سپاس برای این نعمت بزرگ اشاره می‌کند که در پرسش پس از آن نیز مورد توجه قرار گرفته است. معلم می‌تواند با به کار گرفتن خورشیدهای زبان‌آموزان در بخش سوم و گسترش و تکمیل آن‌ها، زمینه را برای یادآوری و برشمردن نعمت‌های الهی فراهم کند. همچنین معلم می‌تواند با استفاده از تجربه‌ها و نظرهای آن‌ها نمونه‌های عملی تشکر از خلق و خالق متعال را یادآور شود. برای تدریس و تدوین این محتوا، پیشنهاد می‌شود که معلم با آگاهی کامل از روش‌های آموزش و اصول آموزش زبان انگلیسی، از مشورت گروهی از مربیان تربیتی، معلم قرآن و عربی بهره‌مند شود، تا همهٔ درس‌ها با هماهنگی زبان قرآن را به زبان‌آموزان آموزش دهند.

۶. بحث و نتیجه‌گیری

تحلیل و بررسی این آیه‌ها و تفسیرهای آن‌ها به خوبی نشان می‌دهند که قرآن کریم با اشاره به آفرینش و سازه‌های آن در پی هدایت انسان به مسیر درست و تبیین مفاهیمی عمیق به زبان ساده و قابل فهم برای همگان است. خداوند در این آیه‌ها با فراخواندن انسان به نگرستن و اندیشیدن در طبیعت، او را به مسیری هدایت می‌کند. در این مسیر، انسان، بهره‌اش از طبیعت را از تسخیر فیزیکی و بهره‌کشی مادی فراتر برده و از این طریق به خداشناسی و خودشناسی برساند. همچنین با یادآوری صحنه‌هایی از طبیعت که یادآور معاد هستند، انسان را دعوت به پرهیزگاری و مراقبت در اعمال و افکار می‌کند. خدا انسان را پس از بهره‌کشی از طبیعت بی‌مسئولیت و وظیفه رها نمی‌کند. بررسی کتاب طبیعت با این دیدگاه می‌تواند سبک زندگی اسلامی را به انسان بیاموزد و او را از محسوسات عالم به معقولات و مفاهیم والا برساند.

در این پژوهش، بر خلاف آنچه در دیگر تلاش‌ها برای تولید محتوای مبتنی بر ارزش‌ها و مفاهیم ایرانی و اسلامی کتاب‌های آی.ای.آی.^۱ (Organization for Educational Research and Planning, 2016; Organization for Educational Research and Planning, 2016; Research and Planning Department, 2017) می‌بینیم، مبنای کار مفاهیم قرآنی هستند. ساختارها و موضوعات به کاررفته در کتاب‌های موجود، با توجه به اینکه قابل سروسامان‌دهی و دست‌کاری بودند، در سطح فرعی و ثانویه در نظر گرفته شده‌اند. هر یک از تصویرهای مورد اشاره در آیه‌های قرآنی می‌توانند برای طراحی و تولید محتوای سطح‌های گوناگون از جنبهٔ ساختاری و واژگانی به کار گرفته شوند. همان‌گونه که اشاره شد، در

^۱ ILI books

محتوایی که به دنبال اهداف اسلامی در آموزش بوده‌اند، شروع از موضوعات و ساختارهای تجویزی نظریه‌ها و چارچوب‌هایی مانند سی. ال. تی^۱ و سی. ای. اف. آر^۲، محتوا را از هدف اصلی دور کرده‌است. این چارچوب‌ها، محتواها را در سطح موضوع گفت‌وگوها و متن‌هایی در توصیف برخی آداب و رسوم اسلامی قرار داده‌است و از پرداختن به مفاهیمی مانند توحید و معاد و جایگاه آن‌ها در سبک زندگی بازداشته‌است. از سوی دیگر، این پژوهش در پی ارائه مستقیم و آموزشی مفاهیم دینی و فقهی نبوده‌است و بیش‌تر سعی در ارائه سبک زندگی در زبان قرآن و ایجاد زمینه تفکر توحیدی و معاد داشته‌است. برخی با شنیدن عنوان‌هایی مانند محتوای اسلامی و قرآنی و یا مفاهیم توحید و معاد در آموزش زبان انگلیسی، محتوایی را در نظر می‌آورند که به شرح و تفسیر مفاهیم اسلامی به سبک علم کلام می‌پردازد. یا اینکه درس انگلیسی برای اهداف ویژه در رشته‌ای مانند فقه و علوم قرآنی و یا حوزه مورد استفاده است.

فهرست منابع

- اخوت، احمدرضا (۱۳۹۳). آموزش روش‌های تدبر در قرآن: روش‌های تدبر کلمه‌ای. تهران: نشر قرآن و اهل بیت نبوت (ع).
- اخوت، احمدرضا، کاظم حاجی رجب‌علی و هانی چیت‌چیان (۱۳۹۴). نظام‌سازی طیب. تهران: نشر قرآن و اهل بیت نبوت (ع).
- باقری، خسرو (۱۳۹۲). نگاهی دوباره به تربیت اسلامی (کاوشی برای تدوین چهارچوب نظری تربیت اسلامی). ج ۱. تهران: موسسه فرهنگی مدرسه برهان (انتشارات مدرسه).
- بحرینی، نسرين (۱۳۹۲). «تحلیل ارزش‌های فرهنگی در کتاب‌های آموزش زبان انگلیسی». راهبرد فرهنگ. دوره ۶. شماره ۲۲. صص ۱۶۳-۱۸۲.
- بهرام پور، ابوالفضل (۱۳۹۱). تفسیر یک جلدی مبین. قم: آوای قرآن.
- بهرام پور، ابوالفضل (۱۳۹۲). تفسیر نسیم حیات. ج ۲. قم: آوای قرآن.
- جعفری تبریزی، محمدتقی (۱۳۹۰). قرآن نماد حیات معقول. تهران: موسسه تدوین و نشر آثار علامه جعفری.
- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۹۳). تفسیر تسنیم. ج ۱. قم: مرکز بین‌المللی نشر اسرا.
- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۹۱). تفسیر تسنیم. ج ۲. قم: مرکز بین‌المللی نشر اسرا.
- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۹۵). تفسیر تسنیم. ج ۵. قم: مرکز بین‌المللی نشر اسرا.

¹ CLT

² CEFR

۲۲۴ / رویکرد قرآنی به تولید محتوا برای آموزش زبان انگلیسی: آب در کتاب الهی

جوادی آملی، عبدالله (۱۳۹۶). تفسیر تسنیم، ج ۴۲. قم: مرکز بین المللی نشر اسرا. خوش منش، ابوالفضل (۱۳۹۰). زبان قرآن پایه فرهنگ سازی دینی. تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.

رستمی، محمدحسن (۱۳۸۵). سیمای طبیعت در قرآن. انتشارات بوستان کتاب قم. شورای عالی آموزش و پرورش (۱۳۹۰). سند تحول بنیادین آموزش و پرورش تهران: شورای عالی انقلاب فرهنگی.

صالحی، صادق، زهرا پازوکی نژاد و لقمان امامقلی (۱۳۹۲). آموزش و پرورش و محیط زیست (نگرش، آگاهی و رفتارهای زیست محیطی دانش آموزان)، مجله علوم تربیتی دانشگاه شهید چمران اهواز. دوره ۶. سال ۲۰. شماره ۲. صص ۱۷۱-۱۹۰.

عبداللهیان، حمید و آیدا حسینی فر (۱۳۹۱). «تحلیلی بر بازنمایی ایدئولوژی و سبک زندگی در کتاب‌های آموزش زبان اینترچینج». مطالعات فرهنگ-ارتباطات. سال ۱۳، شماره ۲۰، صص ۳۵-۶۰.

قرائتی، محسن (۱۳۸۸الف). تفسیر نور. ج ۱. تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن.

قرائتی، محسن (۱۳۸۸ب). تفسیر نور. ج ۲. تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن.

قهرمانی قاجار، سوسن (۱۳۹۵). کتاب‌های آموزش زبان انگلیسی در ایران «انسان تسلیم در برابر آمریکا» تربیت می‌کند. خبرگزاری تسنیم (گروه سیاسی). شماره ۱۱۳۸۳۷۵.

قهرمانی، سوسن و پور صدوقی، ساره (۱۳۹۵). «جنگ تحمیلی پنهان: دزفول این بار در محاصره کلمات غریب». زبان پژوهی. دوره ۸، شماره ۲۱. صص ۸۰-۱۱۵.

محمدی دوستدار، حسین (۱۳۹۵). زبان انگلیسی: مجرای نفوذ قدرت نرم آمریکا. تهران: مرکز تحقیقات سیاست علمی کشور.

مروجی، مهدی (۱۳۹۱). «حیات طیبه (هدف تربیت نهایی در برنامه درسی ملی)». رشد آموزش قرآن. شماره ۳۸. صص ۳۷-۳۹.

مطهری، مرتضی (۱۳۸۵). مقدمه‌ای بر جهان بینی اسلامی: جهان بینی توحیدی. تهران: انتشارات صدرا.

مطهری، مرتضی (۱۳۸۹). مقدمه‌ای بر جهان بینی اسلامی: انسان و ایمان. تهران: انتشارات صدرا.

موسوی لاری، مجتبی (۱۳۹۵). مبانی اعتقادات در اسلام. ج ۱. تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.

موسوی نسب، محمدصادق، هادی رزاقی و حسین خطیبی (۱۳۹۱). «نقش اسلامی سازی محتوای آموزشی در درونی شدن ارزش‌های اسلامی». معرفت. سال ۲۱، شماره ۱۷۹. صص ۱۵-۳۰.

هاشمی رفسنجانی، اکبر (۱۳۸۹). فرهنگ قرآن (کلید راهیابی به موضوعات و مفاهیم قرآن کریم). قم: بوستان کتاب قم.

References

- Abdollahian, H., & Hosseinifar, A. (2013). An analysis of the representation of life style and ideology in Interchange ESL books. *Culture-Communication Studies*, 13(20), 35-60 [In Persian].
- Bagheri, K. (2013). *Revisiting Islamic education* (Vol. 1). Tehran: Madrese [In Persian].
- Bahrapour, A. (2012). *Tafsir-e Mobin*. Qom: Avay-e Quran [In Persian].
- Bahrapour, A. (2013). *Tafsir-e Nasim Hayat* (Vol. 2). Qom: Avay-e Quran [In Persian].
- Bahreini, N. (2013). An analysis of cultural values in English language teaching books. *Rahbord-e Farhang*, 6(22), 163-182 [In Persian].
- Edge, J. (2003). Imperial troopers and servants of the Lord: a vision of TESOL for the 21st century. *TESOL Quarterly*, 37(4), 701-709.
- Higher Education Council (2011). *Fundamental reform document of education*. Tehran: Supreme Council of Cultural Revolution [In Persian].
- Foroozandeh, E., & Forouzani, M. (2015). Developing school English materials for the new Iranian educational system. In C. Kennedy (Ed.), *English language teaching in the Islamic Republic of Iran: innovations, trends and challenges* (pp. 59-72). London: British Council.
- Ghahremani Ghajar, S. (2016). English books in Iran educate subservient people to America. *Tasnim News Agency (Politics Departments)*. No, 1138375 [In Persian].
- Ghahremani, S., & Poursadughi, S. (2017). This time the invasion of Dezful by alien words. *Zabanpazhuhi*, 8(21), 80-115 [In Persian].
- Gharaati, M. (2009a). *Tafsir-e Noor* (Vol. 1). Tehran: Lessons from the Holy Quran Culture Center [In Persian].
- Gharaati, M. (2009b). *Tafsir-e Noor* (Vol. 2). Tehran: Lessons from the Holy Qur'an Culture Center [In Persian].
- Gray, J. (2012). Neoliberalism, celebrity and 'aspirational content' in English language teaching textbooks for the global market. In D. Block., J. Gray., & M. Holborow (Eds.). *Neoliberalism and applied linguistics* (pp. 68-85). London: Routledge.
- Hashemi Rafsanjani, A. (2010). *Encyclopedia of Qur'an*. Qom: Bustane Ketab Qom [In Persian].
- Holliday, A. (2018). Designing a course in intercultural education. *Intercultural Communication Education*, 1(1), 4-11.
- Iran Language Institute (2004). *ILI English Series (Elementary 3)*. Tehran: Iran Language Institute.
- Jafari Tabrizi, M. T. (2011). The holy Qur'an the symbol of intelligible life. Tehran: Allameh Jafari Institute [In Persian].
- Javadi Amoli, A. (2012). *Tafsir Tasnim* (Vol. 1). Qom: Esra Publications [In Persian].
- Javadi Amoli, A. (2014). *Tafsir Tasnim* (Vol. 2). Qom: Esra Publications [In Persian].
- Javadi Amoli, A. (2016). *Tafsir Tasnim* (Vol. 5). Qom: Esra Publications [In Persian].
- Javadi Amoli, A. (2017). *Tafsir Tasnim* (Vol. 42). Qom: Esra Publications [In Persian].
- Jelinski, D. E. (2005). There is no mother nature—there is no balance of nature: culture, ecology and conservation. *Human Ecology*, 33(2), 271-288.
- Khoshmanesh, A. (2011). *Introduction to cultural and artistic capacities of Qur'an's language*. Tehran: Institute of Culture, Art and Communication [In Persian].
- Mohammadi Doostdar, H. (2016). *English soft power*. Tehran: National Research Institute for Science Policy [In Persian].
- Moraveji, M. (2012). Hayat Tayebeh (the ultimate goal of the national curriculum). *Qur'an Roshd*, 38, 37-39 [In Persian].
- Motahari, M. (2006). *Monotheistic worldview*. Tehran: Sadra Publications [In Persian].
- Motahari, M. (2010). *Man and Faith*. Tehran: Sadra Publications [In Persian].
- Mousavi Nasab, M., Razaghi, H., & Khatibi, H. (2012). The role of Islamization of educational content in internalizing Islamic values. *Marifat*, 21(179), 15-30 [In Persian].

- Okhovat, A. (2014). *Teaching the methods of thinking about Qur'an: word-based methods*. Tehran: Qur'an and Ahl-e-bayt Nobovat Publication [In Persian].
- Okhovat, A., Haji Rajabali, K., & Chitchian, H. (2015). *Systematizing virtue*. Tehran: Quran and Ahl-e-bayt Nobovat Publication [In Persian].
- Organization for Educational Research and Planning (2016). *Vision1, 2, 3: English for schools*. Tehran: Chap va Nashr.
- Organization for Educational Research and Planning (2016). *Prospect1, 2, 3: English for schools*. Tehran: Chap va Nashr.
- Research and Planning Department (2017). *Teacher's guide: the ILI English series (new elementary 1)*. Tehran: Iran Language Institute.
- Rohmah, Z. (2012). Incorporating Islamic messages in the English teaching in the Indonesian context. *International Journal of Society, Science & Education*, 2(2), 157-165.
- Rostami, M. (2006). *The nature in Qur'an*. Qom: Bustane Ketab Publications [In Persian].
- Salehi, S., Pazokinejad, Z., & Emamgholi, L. (2014). Education and environment (attitude, knowledge and environmental behavior of students). *Journal of Education*, 20(2), 171-190 [In Persian].
- Taki, S. (2008). International and local curricula: the question of ideology. *Language Teaching Research*, 12(1), 127-142.
- Tomlinson, B. (2013). Humanizing the coursebook. In B. Tomlinson (Ed.), *Developing materials for language teaching* (pp. 139-156). London: Bloomsbury Aca.